

KIRIUSUTELU LINNAR PRIIMÄEGA

29. märtsil saab meie *enfant terrible* Linnar Priimägi 60-aastaseks. Sel puhul küsitles teda JOEL SANG.

Rahvusraamatukogu artiklite andmebaasis on Sinu nime all 716 kirjet. Peale selle oled avaldanud luulekogu, kaks esseekogumikku, propagandasõnastiku, reklaamikunsti käsiraamatu ja monograafia „Klassitsism” (1242 lk). Oled esinenud kultuuriajakirjaniku, kirjanodus-, kunsti-, teatri- ja filmikriitikuna, Wagneri asjatundjana, semiootiku, esteetikuna ja keeleteadlasena, lavastaja, lavakujundaja ning näitlejana, ETV saatejuhina – loetelu pole kaugeltki täielik. Oled sõna võtnud nii pornograafia kui ka Euroopa Liidu, nii armastuse kui ka semiosfääri asjus. Kas selle kõige jaoks on ka mingi ühisnimetaja?

Hõlpus oleks rehmata: ühisnimetaja olengi mina. Aga tunnen end pigem lugejana paljude erinevate nimetajate kohal. Ma ei saa jätta alustamata Goethega, oma esimese Suure Õpetajaga. Umbes kuu aega enne surma ütles ta: „Põhimõtteliselt oleme kõik kollektiivsed olendid, mida muud me endast ka arvaks. Sest kui tühised oleme meie ning kui vähe on meil, mida puhtsüdamlikult enese omandiks tunnistada! Me kõik peame võtma ning õppima niihästi neilt, kes olid enne meid, kui ka nendelt, kes on meiega.” Olen eestlasena sündinult tahtnud saada kultuurseks, haritud eurooplaseks. Üheks – number üheks – paljude kaalukate nimetajate kohal.

Mõne aasta eest, kui Tallinn valmis tus saama Euroopa kultuuripealinnaks, üllitasin raamatu „Eurooplase kultuuripõhi”. Sõnastasin 28 valdkonna 168 olulisimat teemat, millest haritud eurooplane peaks olema suuteline vähemalt viis minutit vestlema või kirjutama ühe lehekülje. See on teatav kultuuristandard.

Toon kaks tsitaati nimetatud programmilisest üllitisest, mis kõlavad natuke suurustlevalt: „Kui kogu maailm pärast Teist maailmasõda lagunes – idas sovetiseerus, läänes amerikaniseerus –, siis hoidsime MEIE alal Euroopat, pühdusime Euroopa kultuuri mäletamisele.” Ja: „Pärast meie taasiseseisvumist 1991 tundus, et Eesti ajalooliseks missiooniks saab meenutada uuele multikulti-Euroopale vana head Euroopat, Euroopa kultuuripärandit ja väärtusi.” Kuidas see on õnnestunud? Kas peale Sinu on veel keegi selle eest hoolt kandnud? Kuidas on üldse lood meie endi eurooplusega, kui meie noorsugu tasapisi amerikaniseerub? Meie kõrghariduses on klassikaline kultuuripärand üha enam tagaplaanile nihkunud. Ja veel. Sa tahad kindlustada meie euroopaliku identiteeti, aga meie häda on praegu pigem rahvusliku identiteedi alavääristamine ja murenemine.

See pole õnnestunud, meie šanss Euroopa kultuuriloos jäi 1990. aastatel kasutamata, sest poliitilist missiooni nähti muus. Selle asemel et olla *praeceptor Europae*, nähti põhivaeva kapitalimaailmaga sarnastumisel ja sinna sulandumisel. Nüüd etendame Euroopas teenijarahvast, kellel ei ole enam oma ülesannet. Kõik juhtnöörid tulevad järgida teistelt.

Amerikaniseerumine on laastav. Ma kahtlustan, et meie noorsugu amerikaniseeritakse ka meelega, koguni hea meelega. Täna postitas üks tuttav klipi USA *talk show*'st, saatejuht Elleni jutujamamise tüdrukutirtsuga, pealkirja all: „First You Might Think This Kid Is A Bit Strange But Then It Turns Out That He Is A Total Genius! :)” Kaesin järele ja vastasin seepeale, et enne Suurt Pauku olla kõik mateeria olnud väga väikeseks kokku surutud – nii nagu kogu ameerika mentaliteedi väärustumus on kokku

surutud tollesse väikesesse subjekti. Ja kuidas reageeris üks eesti ema? – „Me just vaatasime seda oma lastega! Mega energia ja samas mega talent!” Mis lapsed küll säärase naise perest võrsuvad? Samasugused hübriidid nagu need, kes käisid kadripäeval (!) ukse taga, kõrvitsakostüümid (!) seljas, ja küsisid: „Komm või pomm?” Sihuke stiihia nõuaks suisa faustlikku vastuhakku.

Kuid rahunegem – alati isereguleerub välja mingi subtiilne tasakaal. Vaimuaristokraatia ei kao, sellest hoolivad mõned koolid, kust sirguvad noored eurooplased. Mida vähem eliiti leidub, seda silmatorkavamaks ta osutub. Nagu ütles Mallarmé ühe kontserdi kohta: „Kohaletulnute vähesus osutas eemalejäänute arvukusele.” Samamoodi mõjub isiklik pedagoogiline eeskuju. Ülo Torpats, minu õpetaja Tartu Riiklikus Ülikoolis (kummardan!), istutas musse häbitunde mitte osata ladina keelt – kas või nonde kolme semestri mahu, mis meil oli ette nähtud seda õppida.

Rahvuslik on meie kultuuri valdav, keskkiht. Amerikaniseerub põhjakiht. – Eesti Päevalehe värskest laupäevalisast loen, et „taustal kõlab Bachi „Air” [!] ning et Vivaldi viibis „Mantuani [!] õukonnas”. – Ja kõrgkihi moodustab euroopalik vaimuaristokraatia. Viljastavat lävingut kahe pealmise korruse vahel ei välistanud juba Noor-Eesti: „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!” Kas eestlane ei või siis olla haritud, kultuurne, oma vitsikuservast kaugemale nägev? Jah, võib – selles veendumuses me ärkamisajal ju õieti rahvuseks saimegi.

Rahvuslus ei ole ksenofoobne aiduraidu-etnografism, rahvuslus seisneb sisimas, olgu või teadvustamata veendumuses, et eesti kultuuri kolm alusammast on Isamaa, Emakeel ja Koolilaps. Kui me oma isamaa jupikaupa või *en gros* võõrastele maha müüme, kui me oma keeletunnet ei terita ning hariduspõllu sööti jätame – siis pole tulevikku

ei meie riigil ega meie rahval. *Alii alia colunt*, teistele jäägu teised põhiväärtused, eestlastel on ainult need.

„Eurooplase kultuuripõhjas” esitled *Sa Euroopa suurvaime ja tähtteoseid kolmes kategoorias: 1. kõige kõnekamad, 2. kõnekuselt järgmised, 3. kõnekaim eesti mõtleja / teos. Näiteks proosast on välja pakutud järgmine komplekt: 1. „Punane ja must”, „Kuritöö ja karistus”, „Don Quijote”; 2. Montaigne’i „Esseed”, „Ulysses”, „Dorian Gray portree”; 3. „Tõde ja õigus”. Kas Wilde’i asemel ei peaks olema hoopis Kafka? Selle üle võib vaielda. Aga mõned valikud on tõesti kummalised. Nii väärrib Eesti sotsiaalteadlastest Sinu meelest ainsana esiletõstmist Gustav Naan. Eesti filosoofe esindab edetabelis üldsusele peaaegu tundmatu Undo Uus. Miks ei võiks sellel kohal seista näiteks üks biosemiootika rajajaid Jakob von Uexküll või isepäine Uku Masing?*

Selle loetelu moodustavad prantsuse, vene ja hispaania kirjanduse esindusteos, klassikalise, modernistliku ja dekadentliku tippkirjanduse näide. Eks valikus paardu isiklik maitse kultuuriloolise kohusetundega, mille põhimõtted räägin lahti raamatu eessõnas. Kuid nimed nimedeks, iga loendi alla on jäetud tühi rida, kuhu igauks saab lisada just selle tegelase või teose, kes või mis temale tundub ülekohtuselt välja jäetud. Tähtsaim on teema, mis sõnastatakse iga teose puhul: Stendhali „Punane ja must” & psühholoogiline romaan, Dostojevski „Kuritöö ja karistus” & vene hing, Cervantese „Don Quijote” & hispaania kirjanduse kuldajastu, Montaigne’i „Esseed” & žanri süünd, Joyce’i „Ulysses” & modernism, Wilde’i „Dorian Gray portree” & *belle époque*. Kõik „Kultuuripõhjas” loetletud nimed ja teosed on pandud temaatilisse seosesse, milles avanebki nende tähendus Euroopa kultuuriloos. Just sellest peab haritud inimene oskama vestelda!

Aga olen koostanud ka nimekirja sajast mulle isiklikult enim mõju avaldanud ilukirjandusteosest. Kui ma kord ühel avalikul seminaril valikuliselt mõnest rääkisin, siis arvas Karl Martin Sinijärvi, et võiksin oma jutud interneti salvestada, tema oleks valmis ostma. Noh, tal rohkem raha ka. Kafka võinuks muidugi esindada modernismi, aga siin oli värvikam ja markantsem autor Joyce juba platsi hõivanud.

Tõeline sotsiaalteadlane ei ole mitte see, kes töötab sissepoole, istub oma kabinetis, näeb maailma ainult selle aknast ja heegeldab ühtedest tekstidest teisi kokku. Sääraseid doktoreid leidub meie ülikoolides küllalt – ilma et keegi teaks nende olemasolustki. Tõeline sotsiaalteadlane on see, kelle mõttel ja sõnal jätkub jõudu kanduda rahva, esiteks muidugi haritlaskonna sekka. Puudutada probleeme, mis korda lähevad sedavõrd, et neid omavahel arutama hakatakse. Seda suutis Gustav Naan stagnatsiooniajal oma artiklitega ning veelgi ilmsemalt esinemistega. Mäletan üht suvepäeva, kus kuulajad ei mahtunud Tartu Vanemuise tänava ringauditooriumi ära. Kes neist etteasteist vahetult osa ei saanud, sellele on raske seletada, kui ärgitavalt mõjus toonasele intelligentsile tema individuaalse mõtlemise julgus, lai lugemus ja järelduste järskus.

Jakob von Uexküllil ma eesti kultuuri rubriiki ei paigutaks – *von*'i pärast. Tema *Umwelt*'i-teooria ei ole ka kuigi murranguline avastus, teisisõnu ja kaude on sellest kõneldud juba enne teda (Aristotelesest alates). Sama teenimatult on minu meelest kiita saanud meie maailmakuulus psühholoog, Kanada eestlane Endel Tulving, kelle kronesteesia-kontseptsioon on nii banaalne, et ma ei mõista, mida seal ülistada leitakse. Uku Masing prevaleerinuks kindlasti folkloristide hulgas, aga niisugust valdkonda mu raamatus paraku pole.

Mis filosoofiasse puutub, siis pärast

Hegelit on sel veel vaid sedavõrd väärtust, kui võrd see on huvitav. Tõega pole enam pistmist. Säärasest vaatenurgast paistabki Undo Uus tähelepanuväärne. Kuulsin tema mõttearendusi vist 1987. aastal Sangastes humanitaar- ja reaalteadlaste talvekoolis (neid korraldas Enn Kasak, seal peetud ettekannetest avaldas Vikerkaar ka meie ülevaate). Hiljem arendas Undo välja oma integroinfiniithierarhia teooria ja tõi käibele libertaarimperatiivi. Ning minu meelest sai tulemus konformistlik, kirgas näide, kuidas astrofüüsik püüab reformida reaalteaduskiriku materialistliku determinismi dogmat, aga ei soovi ka kolleegidega tülli minna. Institutsionaalse teadusdiskursuse ere näide. Aga ta andis mulle veel ühe meeldejäáva õppetunni, kui ma pärast saunalaval küsisin, mismoodi ta oma teooria peale tuli. Ta vastas: „Ma olen maapoiss. Lapsepõlves vaatasin sigu. Ja mõtlesin: mina küll ei taha selline olla!” Nii sõnastas ta kujundlikult tõe, et õige filosoofia ei alga mitte kunagi filosoofiast endast (nagu arvavad palgalised „filosoofid” meie ülikoolides), vaid alati väljastpoolt filosoofiat – olgu või seasulust. Mida teist ütleb Hegel oma „Sissejuhatuses filosoofia ajalosse”? – „Kui miski peab esile toodama, siis peab lähtepunktiks olema *miski muu*, ning sealjuures just seda muud eitatakse.”

Teadus ei arene mitte publikatsioonilt publikatsioonile, vaid avastuselt avastusele. Ernst Blochilt laenates: enamik nüüdisteadlasi ei koo mitte sukka, vaid kudumist. Mõned nimed lähevad selles udu-kudu-universumis hooti moodi, neist siis heietatakse. Nagu omal ajal Derrida, kellele 1990. aastate keskpaiku taheti meie ülikooli filosoofiaõppekavast pühendada tubli veerand. Juba siis hoiatasin kolleege, et viie aasta pärast on Derrida vaateväljalt kadunud ja teda õppinud üliõpilased lolliks tehtud. Pealkirjastasin Derrida eestinduse retsensiooni Loomingus

1995: „Labürint pole liiklusvahend”. Ja vaadake ringi – kellele läheb tänapäeval enam korda see derrida-da?

Tulles korraks veel eesti kultuuriheeroste juurde, küsin kommentaari järgnevale kirjakahale esseest „20. sajandi eesti mütoloogia”: „Eesti NSV oli kummaline riik, kus võim ja vaim, poliitika ja kultuur seisid mingil nähtamatul jõul tasakaalus. [---] Ainult Nõukogude Eestis sai tekkida A. H. Tammsaare ja Gustav Ernesaksa kultus, ainult Nõukogude Eestis tippväärtustused Paul Keres ning Eduard Wiiralt. Jaan Kross on suur just nõukogudeaegse eesti kirjanikuna, Voldemar Panso just eesti nõukogude lavastajana. Miks? – see küsimus ootab lahendust üha tungivamalt.” Ernesaksas ja Krossis nähti varjatud vastupanu õhutajaid, see on selge. Aga ülejäänud suurkujud ei võlgne midagi poliitilisele konjunktuurile.

Konjunktuur ei olegi ainult poliitiline. On ka kultuuriliselt soodsat konjunktuuri – ajalist ja paikkondlikku. Wiiralti puhul just nimelt Eesti NSV. Esseekogumikus „Mälestusi Euroopast” (1995) nendin: „Eesti kunstniku Eduard Wiiralti üks peamisi tähelepanuväärseid seisneb tema tundes oma kodumaal.” Tõesti – hauale Pariisis ei vii lilli mitte prantslased, vaid kodueestlased; tegin seda kord minagi. „Väga paljudele nõukogude ajal sündinud eestlastele oli Wiiralti kunst esimene päriskunst, millega lapseas kokku puututi. See lamav tiiger, see kaamel, see ülesvaatav sõstrasilmne tüdruk – neid teavad kõik eestlased. Me mäletame neid arvutute sohvade kohalt, elutubadest, mis õhkusid ajastut trotsivat heakodanlikku kodukultuuri. Seinal Wiiralti gravüüripilt, klaasi taga Tammsaare ning Aadu Hindi kogutud teosed, heegeldatud linnikud ja kristallist kausid – see oli meie omaaegne eluruumi ansambel.” See oli meie kodu-Eesti, olukorras, kus uulitsal valitses nõukogude võim.

Paul Keres, Jaan Kross, Voldemar Panso – ükski neist pole Euroopa ega maailma mõotkavas esimese suurusjärgu täht. Aga nad olid maailmakuulsad... Nõukogude Eestis. Meie kultuurilise iseteadvuse *résistance*'i sümbolkujud. Nüüd nad muidugi ununevad. Kerese andsime ära koos viiekroonisega.

Võtame nüüd ette põhiteema. Sinu monograafia algab lausega: „Modernismi- ja postmodernismijärgset perioodi kunstiajaloo iseloomustab klassitsismi tagasitulek.” Üldse näed Sa klassitsismi kultuuri arengu telge, mille juurde pärast põgusaid kõrvalepõikeid ikka ja jälle tagasi pöördutakse?

Ma räägin kunstist, tehes vahet kunstil ja lihtsalt loomingul. Mitte igasugune looming pole veel kunst. Purki essata võib ju olla kunsttükk, aga kunst ei ole see mitte mingist otsast. Ma ei pea kunstiks suuremat osa sellest, mida meil „moodsa kunstina” promotakse ja rahastatakse. Kunstile pihta saada on ikka väga raske – mitte nii, et paned plirts-plärts mingi infantiilse ideekese kehtima ja kohe ongi kunst valmis. Samuti ei saa päriskunstiks lugeda disaini – selle esteetiline väärtus on mõõdetav ju üksnes maitsekusega. Klassitsism, nagu näitan oma monograafias, esineb kunstiajaloo seitsme kaanonina, millest igauks tematiseeris ühe põhitunnuse: Polykleitos poosi, Pheidias ansambli, Raffael alastuse, Poussin ekspressiivsuse, Winckelmann literatuursuse, David teatraalsuse ja Hildebrand vaatepunkti. Nõnda osutub klassitsism kujutavkunsti arengu magistraalteeks. Kõik muu on vaid ajutine kõrvalepõige. Eskapaade esineb ikka, klassitsismi jõgi on sajandite pikku voolanud maa all – näiteks keskajal, nagu osutas Erwin Panofsky. Aga ta on alati pidurdamatult olemas olnud ega ole saanud jääda aina uuesti pinnale kerkimast. Lääne kunsti keel areneb kolmefaasilises tsükliis: arhaika – klassika – maneer; arhaism – klas-

sitsism – manerism... Keskne selles on klassikaline kunst, millele arhaika läheneb ja millest maneer kaugeneb, kuni otsib jälle värskendust arhaismis, mis viib klassitsismi. Davidi klassitsism sündis ju arhaistlikust protestist Boucher' ja Fragonard'i laadis maneristliku rokokookunsti vastu.

Kas see skeem on ülekantav ka teistele kunstiliikidele peale kujutavkunsti, näiteks kirjandusele?

Ma ei riskiks. Burckhardt ütleb „Kreeka kultuuriloos”: „Homerose ei saanud mingil juhul olla esimene kunstluuletaja; igatahes on tema toon ja stiil mõeldavad üksnes laulikute ja laulikukoolkondade pika traditsiooni tulemina; ainult sel moel on seletatav käsitluse eksimatu kindlus. Suurima tõenäosusega löid jutustuse niisuguse tooni ja stiili väga andekad isikud igivanal ajal.” Ühesõnaga: Euroopa kirjanduslugu ei alga mitte primitivismiga, vaid psühholoogiliselt ülirafineeritud „Iliasega”. Selle idee korjas üles Nikolai Konrad, kirjutades Toynbee'le: „„Ilias” pole sugugi mitte uue kirjanduse algus; see on kogu eelneva kultuuri kokkuvõte, kuid kokkuvõte, mille on teinud uus rahvas, kes tolle kultuuri päris. Kreeka kirjanduse tegelik algus on see primitiivne luule ja proosa, mille leiame „Homerosejärgsest perioodist”.” Ning Juri Lotman omakorda esitas Konradist lähtudes (ja saades tõuget ka Vernadskilt) kultuuri autokatalüüsi idee: „Võib oletada, et arenenud tsivilisatsiooni tekkeks läheb vaja teise arenenud tsivilisatsiooni olemasolu, olgu see teine kas või juba purustatud.”

Kirjandusloos toimivad ilmselt teised seadused kui kunstiloos. Küsigem näiteks, kust tuleb XII sajandi teisest poolest pärineva „Aadama mängu” lausa dekadentlik psühholoogism, kui kujutavkunstis hakkas gootika sel ajal alles kujunema. Kas ja kuidas võis sellise teksti teket mõjutada sajandi algupoolel

kirjutanud Abélard, kes suutis ennast analüüsida kui isiksust? Kujutavkunsti piirid on nimelt selgemad kui kirjandusel, mille alla käivad nii belletristilised kui ka filosoofilised, religioossed, ajaloolised jm teosed oma vastastikuses literatuurses mõjus.

Sinu kultuurikontseptsioon toetub antiigile kui kõige alusele. Intervjuus Postimehele (23. I 2014) leiab aga Marek Tamm: „Kuigi meile meeldib ennast siduda antiigipärandiga, võlgneb tänapäeva Euroopa kultuur, sh kirjandus, keskajale tegelikult mitu korda enam kui antiigile.”

Keskaeg ise võlgneb antiigile tohult. Naiivse ettekujutuse kohaselt antiigi vältus katkes keskajaga. See pole nõnda. Hoone seinad ei saa läbi vundamendita. Keskaja algul oli Euroopa kultuuris uus ainult see, mille rändrahvad tõid kaasa Aasiast. See polnud suurem asi säilitada ning arendada ja barbarid võtsid antiigi pärandi üle, algul palistasid *limes'ed castellum*'itega, hiljem kolisid Itaalias, Provincias, Ibeerias jm linnadesse, võtsid ariaanluse või katoliiklusena omaks antiigist pärit kristluse. (Ristikirik on ainus antiigist tänapäeva jõudnud institutsioon!) Läbi keskaja hoiti aus Vegetiuse sõja- ning Vitruviuse ehituskunstiõpetust. Kloostrid säilitasid kreeka-rooma kirjasõna (ma ei saa pisaraid valamata vaadata filmist „Roosi nimi” raamatukogu põlemise stseeni). Averroës vahendas Aristotelest, Platonit teati ka enne Firenze akadeemiat, edasi elas retoorika traditsioon... Isegi rahvaluule omandas literatuurse väärtuse ja staatuse ainult seetõttu, et ta mingilgi määral sarnanes antiikkirjandusega.

Tsesuur lõikab kultuurilugu mujal, mitte antiigi ja keskaja piiril. Hellenismist alates toimus nn reflektiivse traditsionalismi printsiip, mis jäi kirjanduse arengu konstandiks läbi kogu kesk- ning uusaja – kuni traditsiooni-

vaenulik industriaalajastu selle tühistas. See kuni XIX sajandini väldanud periood tekitas žanrisesese võistluse olukorra (ld *aemulatio*), kus iga kunstina aktsepteeritav teos sattus võrdlusse kõikide samas žanris varemalt loodud kunstiteostega, eriti antiiksetega. Viidakem ka Aleksander Suure pärimusele, mis tohutult innustas keskaja autoreid, ja hellenistliku romaani kajadele hilisemas kirjanduses.

Oled üsna kategooriline oma määratlustes, aga jätad mõnes kohas siiski otsad lahtiseks. Nii lubad Sa lahkelt: „„Klassika” mõiste on abstractum ning abstraktsete mõistete tähendus postuleeritakse. Igäihel jääb isikliku ad hoc-definitsiooni vabadus.”

Jah, kõikide *abstractum*'itega on nii. Kui vaatame kitsamalt humanitaarseid mõisteid, siis neid üheselt defineerida ei saa, sest puuduvad üldkehtivad *genus proximum* ja *differentia specifica*. Humanitaarsed määratlused maksavad ainult omas paradigmas, *ad hoc*. (Tegelikult ka reaalteaduslikud – definitsioon, et „ruut on võrdkülgne ristkülik”, kehtib Eukleidese geomeetrias, aga kaotab mõtte Lobatševski omas.) Minu klassitsismi-määratlus on sõnastatud inimkeha retoorika paradigmas, sest see võimaldab kõige ammendavamat kodifikatsiooni. Sestap tuligi kolm köidet. Keegi teine pole seda enne teinud!

Kuigi Su monograafia käsitleb peamiselt ammuseid aegu, ulatab see otsaga ka tänapäeva. Võtkem või järgmine lõik: „Klassikaline teos.... kehtestub kunstina ka siis, kui autorit ei teata. Modernistlik teos seevastu on kunst vaid eeldusel, et sellega käib kaasas teadmine autorist (vastasel juhul võib galerii koristaja „taiese” prügikasti toimetada, nagu juhtus Damien Hirstil ja Gustav Metzgeril).” Tõepoolest, praegu afiseerivad noorkunstnikud ja noorluuletajad oma lihalikku mina kõikmõeldaval

moel. Aga mind huvitab, kuidas see klapi Roland Barthes'i väitega autori surmast. Küsimusele lisab kaalu see, et Barthes on ainuke uuematest prantsuse filosoofidest, kes Su silmis armu leiab.

Roland Barthes oli grafomaan ja tema teosed said ebaühtlase väärtusega. Autori surm, mida ta 1967. aasta esees deklareeris, pole ju muud kui osutus – ma sõnastan oma paradigmasse –, et kirjanik ning autor on kaks eri isikut. Et autor on teksti funktsioon, kirjanik aga luust ja lihast tegelinski. Seda erinevust rõhutamaks nimetas Anton Hansen oma autorikujundi Tammsaareks, Aleksei Peškov lõi Maksim Gorki ja Marie-Henri Beyle kirjutas Stendhalina. Alles säärasel taustal saan nõustuda, et autor on tänapäeval surnud. Kui vaadata noort eesti kirjandust, nii luulet kui ka proosat, siis ei suudeta enam autorikujundit luua – igaüks lasseb sirgest rauast nagu ajakirjanik. Odav ja kurnav lugeda. Barthes'i järgi on sellistel kirjatsuradel küll mingi füsioloogiline ja psühholoogiline stiil, aga autor peab minu meelest valdama seda, mida Barthes eritleb kui *écriture*'i. Eraldi häbi teeb, et too paksukaaneline ajakirjandus leiab lugejaid ning omasuguste kiitust. Goethe andis niisugusele olukorrale tabava iseloomustuse: *Wechselnichtigkeit* 'vastastikune tühisus'. Kunst, nagu öeldud, ei sünni nõnda, et äigad „midagi sinnakanti”. Kunsti, ka kirjandust, ilukirjandust, eriti luulet teha on üsnagi raske. „Поэзия – та же добыча радия. / В грамм добыча, в год труды. / Изводишь единого слова ради / тысячи тонн словесной руды” (Маяковский). Kuid eesti nüüdiskirjanduse enamik koosneb aherainest. Täisväärtuslikku sõna ei kirjutata enam. Enam ei tunta isegi ära.

Oled 2005. aastal öelnud: „Meil pole praegusel hetkel vaja ei rohkemat ega vähemat kui uut ärkamisaega. Selle käivituse mehhanismid üles leida ja tööle

panna on Eesti kultuuripoliitika kõige pakilisem ülesanne!” Ja teisel: „Meie ärkamisaeg oli üks arvukatest Euroopa renessansinähtustest – hilinenud ja poolik, aga oma mudelilt ikkagi renessanss.” Viimasel ajal näevad meie kirjandusteadlased eesotsas Tiit Hennoste-ga ärkamisajast hoopis enesekolonisatsioonini. Aga see selleks. Kas uus ärkamisaeg, millele Sa loodad, oleks järjekordne renessanss ja peaks pöörduma klassika poole, olema oma põhiolemuselt klassitsistlik?

Eespool tsiteerisin Hegelit, jätkan tema öeldu vaimus: ärkamisajal muidugi ärgatakse – aga kelleks? – Kellekski, kes enne poldud. Mitte seitsmesaja-aastasest nõidusunest nagu kollektiivne Okasroosike – et kõik jätkub samast hetkest, mis toona peatus: et tuvid ärkavad katusel ja kärbsed seintel, praad lööb koldes säriseva ja kokk annab kokapoisile õhku jäänud kõrvakiilu... Ei ärgata mitte selleks, kes kunagi oldi kuldsel a'al, vaid kellekski, kes iial pole oldud. Meie XIX sajandi kultuurikorüfeede kangelastegu oli eesti rahva uuestisünd, uueksünd, renessanss. Me olime noored! Esimene „Noor-Eesti”-nimeline liikumine tekkiski juba ärkamisajal, seda eritles Otepää kirikuõpetaja Jakob Hurt kõnes „Estnische Tagesfragen” 1874.

Eesti iseduse põhiküsimus ongi: kas me oleme väga vana rahvas (nagu rõhutas muudele eurooplastele Lennart Meri) või väga noor. Meie riiklik olemus räägib nimedest marmortahvlil, Ferdi Sannamehe skulptuur Realkooli ees on meie ainus püha Vabadus-sõja monument (too rist ja viletsus seal Vabaduse väljakul tuleks silma alt ära Filtri tee kalmistule viia). Meie riigi võitsid kätte koolipoisid, vahepeal olime kõige pisem ja tublim liiduvabariik ning taasiseseisvunud Eesti ministrid tulid Euroopa noorimad... Oma nooruse teadvus tuksub meie kollektiivses vereringes. Paremini kui Hando Runnel

seda ei sõnasta: „Üks väga vana rahvas, / kel muldne tarkus suus, / meid teretas aegade tagant / ja ütles, me olla uus, / ja ütles, me olla elus, / me päevad olla veel ees. / Ning seda õnne kuuldes / meil olid silmad vees.”

Mis on siis meie ülesanne Euroopas? Ants Oras kirjutas 1956: „Meie.... ülesandeks on läänemaailmasse jõudumööda süstida midagi sellest energiast, mis ei lase meil uskuda „Õhtumaa languse” paratamatusse.” Kas meie saame sellega hakkama aastal 2014? Minul on ülehommene ülikoolis rakendusliku kultuuri-teooria loeng. „Vaata, külvaja läks välja külvama... Osa seemet kukkus ohakate sekka ning ohakad sirgusid ja lämmitasid selle. Aga osa kukkus heasse mulda ning kandis vilja, mõni sada, mõni kuuskümmend, mõni kolmkümmend seemet. Kel kõrvad on, see kuulgu!”

Oled nimetanud oma iidolite Goethe ja Hegeli kõrval eeskujuna ka Juri Lotmanit. Lotman ongi silmapaiste figuur, sest ühena vähestest teoreetikuteist suutis ta tänu oma suurele eruditsioonile Euroopa kultuuripärandiga vabalt ümber käia, lisades niiviisi kuivale kontseptsioonile elumahla. Nagu käesolevastki jutuaajamisest selgub, tuginevad ka Sinu teoretiseeringud laiale silmaringile ja kadestusväärsele mälule. Oma sõnul oled Sa Lotmani teooriat edasi arendanud ja kandnud tema kultuurisemiootilised kontseptsioonid kujutavkunsti valdkonda. Kas on võimalik asjaomased tulemused ka lihtsalt kokku võtta? Niels Bohr olevat öelnud: „Kui mingis kvantfüüsika teoorias on arvestatav iva, siis suudan ma selle baaridaamile kümne minutiga selgeks teha.”

Proovin. Inimene kommunitseerib kahes semiootilises süsteemis: diskreetses-ühikulises (säärased ühikud on loomuliku keele koostisosad) ja kontinuaalses-pidevas (selline on pildilisus). Kui piktoraalne kommunikatsioon kopeerib verbaalset, on tegu teisese se-

miotilise keelega. Seal valitseb sõna-keele retoorika, ehkki väljendusvahendina kasutatakse pilte (vrd žestide tähendusi seletavad piltsõnaraamatud). Kuid peale tolle sekundaarse retoorika toimib piltkeeles veel primaarne retoorika, mida sõnadesse püüda ei saa, sest ühikulist ja pidevat semiootilist süsteemi teineteiseks tõlkida ei anna. Juri Lotman näeb siin loova vaimu pidevat ahvatlust tuua verbaalsesse teksti sisse pildilisust (kujundlikkust) ja pilttekstisse jutustavust. Minu doktoritöö käsitleb just puhast visuaalset, primaarset retoorikat seitsmes klassitsismi kaanonis. Laskumata pikemasse seletusse, milliseid primaarretoorilisi kvaliteete ma eristan, toon näiteks pildiruumisisesse gravitatsiooni. Sellele ei saa kujutuspinnal ringi ümber vedada, öeldes: *voici!* See täidab nähtamatult, või öieti: vaid kaude märgistatult kogu pildiruumi.

Niels Bohr oli muidugi peale kõige muu ka esmaklassiline pedagoog.

Oleme piisavalt kaua liikunud kõrgetes teooriasfäärides. Anname nüüd lugejale hõlpu ja lähme maisemate asjade juurde. Oled Sa tähele pannud, kuidas meie ajakirjanduse keelepruuk polariseerub? Ühelt poolt kergekäeliselt pillutud vänged väljendid, nagu moraalsed vördjad, teiselt poolt põhjendamata deminutiivid nõuka, kommud, dokufilm (pro dokfilm). Kurjategijat kutsutakse nüüd hellitavalt kurikaelaks või pahalaseks. Ühes päevalehes seisis hiljaaegu must valgel: „Paharet mõisteti süüdi.” Jutt oli mõrvarist. Kas viimasel juhul pole tegu tõrjemaagiaga (nagu hundi asemel kriimsilm)?

Keeletunne on üldiselt paigast ära. Stiilitasemeid ei eristata enam ega osata valida. Maagiaga pole sel pistmist, loitsud nõuavad erilist ettevaatust. Siin on aga tegu vaid harimatute rahvaskaaslastega, kultiveerimata keelega. Jaan Kaplinski muide nõuab igamehele

õigust emakeelt taandaretada... Noored ei puutu enam kokku korraliku keele näidistega, ilu- ja teabekirjandus, mida meil nii vilkalt üllitatakse, on rämpskeelsed, eriti tõlked. (Läinud on meie sügavasti haritud tõlkijate kuldne plejaad: August Annist, Johannes Semper, Betti Alver, August Sang, Henno Rajandi, Leili-Maria Kask, Rein Sepp... kõiki üksiti ei nimeta, aga neile peaks mingi ühisegi ausamba panema!)

Et Eesti NSV nüüdse noorerahva ettekujutuses pikapeale normaliseerub, on iseeneslik protsess. Globalisatsioon ei leia aset ju mitte üksnes olevikus, vaid laieneb ka möödanikule, hõlmab mineviku. Samas hoovuses relativeeruvad moraali kategooriad: mitut ajastut korraga haarav ja mahutav eetika on alati relatiivne. See väljendub ka keeles.

Kui uususe muutusest tahetakse välja lugeda vanema põlvkonna poliitilist nostalgiat, siis väärib tähelepanu, et mitte ükski nostalgitseja ei ihka Nõukogude Liitu tõeliselt tagasi. Tollase ühiskonna idealiseering pole enam kui pelk sümptom. Haiguse põhjus on kindlusetus tänase ning eriti homse Eesti riigi suhtes. Nõukogude ajal oli inimestel au- ja häbitunne veel säilinud – isegi poliitikutel. Kuis me muidu teinuksime laulvat revolutsiooni? – „Vorbei sind die Kinderspiele, / Und alles rollt vorbei – / Das Geld und die Welt und die Zeiten, / Und Glauben und Lieb' und Treu'” (Heinrich Heine).

Oled esinenud mitmes erakanali lustisaates. Meelelahutus ongi kommertsmeedia leib, siin ei ole midagi öiendada. Paljusid aga pahandab, et see on hakanud võimust võtma ka ETV-s. Viimastel aastatel on siginenud üha rohkem täiskasvanutele suunatud lapsikuid saateid („Eesti mäng”, „Perepidu” ja mis nad kõik ongi) – see pole nagu rahvusringhäälingu rida. Eriti teravalt tuleb kontrast esile, kui võrrelda ETV kõhutavat „Terevisiooni” ja YLE asjalikku „Aamu-TV-d”.

Tösi, meie televisiooni adreessaat on aasta-aastalt üha alaealisem. Mäletan, et kunagi tehti telekava täiskasvanutele, 18-aastastele, siis tehti 15-aastastele, praegu tehakse 12-aastastele. Kui tegijatel endil oleks lõbus ja vaatajatel igav, võiks toimuvat nimetada isetegevuseks. Aga ei, vaatajatel on samuti lõbus. Peab siis vist mandumiseks nimetama. Selle lepase allakäigureega sõidavad ka need, kes tahaksid kas ree pealt või sealt maha tulnuna midagi sisukat hõigata. Et sind kuuldaks, pead leidma kuuljad, potentsiaalse auditooriumi. Muidu oled *vox clamantis in deserto*. Õnneks saabub meile igal hommikul *aamu* ja muud alternatiivid – *Morgen, morning, matin, mattina, утро...* Aga muidugi, ringhäälingunõukogu koht on vangimajas. Kahjurid.

Nüüd üks natuke kiuslik küsimus. Oled olnud tükk aega Tallinna linnavalitsuse imagoloogianõunik. Kas Sa ei saanud kuidagi kätt ette panna Ülemiste liiklusõlme avamise pidustustele – pean siin silmas just etenduse esteetilisest külge?

Ma ei tee praegu tööd linnavalitsusele, olen volikogu esimehe kultuuri-nõunik. Sellena tegelen peamiselt Eesti regionaalse kultuuripoliitikaga – millega ükski minister pole tegelnud, aga mis on pakiline asi teha. Toomas Vitut, Tallinna volikogu esimees, on juba aastast 2007 ajanud asja, et hakkaks toimima võrgustik Euroopa Kultuurilinnad Eestis. Praeguseks on asutatud sellenimeline MTÜ, mille juhatusse kuulun. Võrgustikus on 20 Eesti linna peale Tallinna, kohtume sealsete kultuurijuhtidega, kooskõlastame suurürituste aegu, töötame välja väikelinnade kuvandeid, mis Euroopasse paistaksid. See on minu erialane töö, mida teen meeleldi. Mitte keegi teine ei tee.

Oled olnud mitukümmend aastat õppejõud ja ajanud hariduspõllul visalt oma

vagu. Milline on olnud saak? Kas kusa-gilt hakkab paistma ka Sinu koolkond?

Õppejõuaastate jooksul olen välja töötanud uue distsipliini, imagoloogia. Seda ei loeta mitte kusagil maailmas, ainult meie erialal Tallinna Ülikoolis. Venelaste „imidzeoloogia” on tegelikult ju poliitikute teleturundus ja kõik, mis mujal imaagost (ld *imāgō*, meil käibib mugandunud *imago*) ehk kuvandist räägitakse, on samuti juhuslik. Minu üliõpilased saavad sidusa ning am-mendava kuvanduskursuse. Teiseks olen loonud uue paradigma propagan-das, õpetades seda ainet juba õige mitu aastat. Olen *cum grano salis* öelnud, et minu koolkond on valmis siis, kui kunagi valimiste eel istuvad kampaania-juhtidena ümber ühise laua mu endised üliõpilased ning jagavad ära tulevased Riigikogu kohad.

Mullu valmis „Loogika lühikursus humanitaaridele”, see on veel trükki andmata. Tudengitele koostasid elekt-roonilised õppevahendid „Rakenduslik kultuuriteooria”, „Mis on ja mis ei ole: Klassitsism” ning „Mis on ja mis ei ole: Maagia”. Ära tuleks kirjutada „Mis on ja mis ei ole: Reklaam”.

Ükskord, kui vanaks jään ning uusi ideid enam pähe ei torka, toimetan kõik trükki, tõlgin mõnda suurkeelde „Klassitsismi”, panen kokku viimase luulekogu nimega „Nachlaß” ja kirja memuaarid „Priimälu”, avaldan valiku oma eestindustest, lavastan Patkuli treppidel ja Snelli tiigi ääres „Lucia di Lammermoori”, tudengitega „Othello” või „Kauka jumala”... ega hooli, et surilinal pole taskuid.

PS. Täna komplimendi – *enfant terrible* – eest! Mind on kutsutud ka „(rek-laami)guruks” ja see pole mulle mitte kunagi meeldinud, sest jätab mulje väga vanast inimesest. Mõtelda, kui Sa oleksid minu kohta ütelnud: *vieillard terrible!*